

Ігор БРИНДАК

В цьому номері мова піде про серіал англійського режисера Роберта Тронсона «Отець Браун». Однак не про весь серіал, а лише про одну серію, яка називається «Прокляття золотого хреста». Оскільки кожна серія є окремою історією, то зосередження на ній цілісності серіалу не порушує.

Серіал «Отець Браун» за новелами англійського письменника Гілберта Кейта Честертона, за жанром – це детектив. Головним героєм серіалу є католицький священник отець Браун, який розплутує різні загадкові злочини, вважаючи своїм першочерговим завданням не стільки збереження правопорядку, хоча про це він також дбає, а спасіння душ злочинців. Про що ж конкретно розповідається у серії «Прокляття золотого хреста»? Отож, Англія, міжвоєнні роки, у часописах з'являється повідомлення про те, що «у провінції Сассекс місцевий священник Джон Волтерс організував археологічні розкопки і знайшов могилу єпископа із XIII століття, а в ній коштовний золотий хрест». І на парохію о. Волтерса виїхала група зацікавлених осіб: археологи, журналісти, а також католицький священник о. Браун.

По дорозі о. Браун розговорився із археологом Смейлом. Останній розповів йому, що недавно проводив розкопки на о. Кріт, де також знайшов золотий хрест із вирізьбленим на ньому знаком перших християн – рибою. І від того часу вчений отримує анонімні листи з погрозами. В них звучить наказ повернути хрест на старе місце, острів Кріт, інакше професора очікує смерть. Після прибуття до Англії Смейл отримує чергову анонімку з погрозами, цього разу йому обіцяють смерть, якщо він спробує бодай доторкнутись до хреста, якого недавно знайшли в Сассексі. Однак погрози на Смейла не діють, він все одно вирушає на місце розкопок. Прибулих гостей зустрічає місцевий парох Джон Волтерс і запрошує на вечерю. Після вечері археологи і журналісти вирішують піти у крипту, де знайшли поховання єпископа. Але о. Волтерс попередньо робить гостям деякі застереження. Він твердить, що коли розкопував крипту, то її вхід був завалений каменем. А на камені був напис латинською мовою, який погрожував прокляттям кожному, хто увійде у крипту, подвійним тому, хто відкриє гробницю єпископа, і потрійним прокляттям тому, хто візьме у руки золотий хрест. Як стверджував сам парох, він спочатку не дуже цим переймався, але згодом у місцевому архіві знайшов цікавий документ XIII ст.. Він дізнався, що цей золотий хрест кілька разів переходив з рук у руки, але хто ним володів остаточно, дуже трагічно загинув. Тому єпископ, який в кінцевому результаті заволодів цією реліквією, заповів, щоб цей хрест разом з ним поховали. Однак гості не звертають ніякої уваги на цю розповідь і одностайно вирішують піти до крипти. Коли парох відкриває гроб, усі бачать нетлінне тіло єпископа, а на шиї в нього золотий хрест. Професор Смейл бере цей хрест у руки, щоб оглянути, і в цю ж мить йому на голову падає кришка від гробу. Археолога спочатку всі вважають мертвим, але пізніше переконуються, що він все ж таки живий, тільки втратив свідомість від удару. Вченого

переносять місцевий готель, де надають першу медичну допомогу. Але наступна подія ще більше шокує гостей. У священника Джона Волтерса наступають приступи божевілля: він втрачає орієнтацію у часі й просторі, починає бігати довкола своєї церкви ніби кимось переслідований, а під кінець біжить у бік моря і кидається у воду. Гості перелякані, вони вважають, що те, що сталося із професором Смейлом та священником, є наслідком прокляття, яке було написано на камені. Тільки отець Браун має іншу думку. Він знову повертається у крипту, де таки викриває всю таємницю.

А суть справи була така: той, хто себе видавав за отця Джона Волтерса, насправді ніякий не священник, а звичайний кримінальний злочинець, який полює за історичними цінностями. Спочатку він намагався змусити археолога Смейла повернути на Крит знайдений там хрест, щоб заволодіти ним самому. Коли це не вдалося, він приїхав у Сассекс, убив отця Джона Волтерса, тіло поклав у гробницю, а на шию покійнику повісив підроблений хрест, прикріпив його до вервиці, а кінець вервиці прикрутив до підпорки, яка підтримувала кришку гробівця. А тоді, переодягнувшись у священника, став видавати із себе пароха. Тому, насправді, гості бачили у гробі не нетлінне тіло із середньовіччя, а вбитого о. Волтерса. Сконструйоване все було так, щоб убити також професора Смейла, але останній обійшовся тільки травмою голови. Зрозумівши, що справа не вдалась, злочинець став імітувати спочатку божевілля, а пізніше самогубство, насправді ж він був живий і згодом повернувся у крипту, щоб забрати хрест, але там його затримав ще отець Браун.

Але як священник розгадав цю таємницю? Як пізніше він сам пояснив, зрозумів всю справу тоді, коли проаналізував розповідь «пароха» про нібито середньовічний документ про нещастя, які сталися із власниками хреста у XIII ст. Він переконався, що такого документа, насправді, не існувало, бо описана в ньому історія у середньовіччі статись не могла.

Тепер залишимо фільм і звернемося до літературного першоджерела, тобто однойменної новели Честертона. Вся справа в тому, що у фільмі розповідь священника подається дещо скороченою, і тому багато в чому незрозуміла. У Честертона це конкретно пояснюється, тому ця подія не могла мати місця.

Отже, згідно з легендою, розказаною, як пізніше виявилось, злочинцем у XIII ст., із трьома власниками золотого хреста трапились нещастя. Першим був феодал, який загинув при падінні із коня, другий ювелір, який вліз у великі борги, після чого повісився, третій єврей, якого спалили на вогні як еретика. А тепер послухаємо коментарі до цієї легенди о. Брауна: «У середньовіччі закон забороняв лихварям забирати у ремісника його майстерню та інструменти через борги. І, взагалі, просто неймовірно, щоб Гільдія не врятувала свого члена від розорення, особливо, якщо до цього його довів єврей. У людей середньовіччя були інші трагедії та гріхи. Часом вони спалювали і піддавали тортурам одні одних. Та доля людини, у якої немає найменшої надії, людини, яка повзе назустріч смерті, мов хробак, тому, що ніхто про неї не піклується, - це зовсім не середньовічна свідомість. Це продукт нашого економічного навчання та прогресу. Єврей не міг бути васалом феодала. У них був особливий статус «слуг короля». Окрім цього, єврея не могли спалити через його віру»¹.

Хочеться пояснити, що хоча «Прокляття золотого хреста» - це художній твір, як і кінострічка, але вище занотовані слова отця Брауна правдиві, однак щодо останнього пункту в багатьох могли виникнути запитання: а чому це саме єврея не могли спалити за ересь? Тут слід зробити деяке пояснення – «єврей» – тут не зовсім правильний

переклад, бо в даному випадку це слово означає не національність, а релігію, тому правильніше буде писати «юдей», однак чому його все ж таки не могли спалити? Всі, напевно, чули про інквізицію. Це явище є улюбленою темою в антиклерикальній, в першу чергу, антикатолицькій пропаганді. Але у великій кількості літератури, присвяченій тій установі, не згадується одна важлива деталь: інквізиція могла судити тільки тих, хто належав до Католицької Церкви. Тут ми підійшли до ще одного міфу про середньовіччя. Прийнято вважати, що в той період поняття релігійної свободи не існувало зовсім. Ні, воно існувало, але у зовсім інших уявленнях, ніж у наш час. І, зокрема, вважалося, що релігійна свобода стосується тільки тих, хто є поза Церквою, що їх до Церкви насильно приєднувати не можна. Але якщо ти належав до Церкви, але діяв їй на шкоду, то це прирівнювалось до ситуації, коли громадянин якоїсь держави діє проти неї, тобто, попросту кажучи, прирівнювалось до зради.

Хочу нагадати у цьому контексті ще одну історію, вже ближчу до нас. Грюнвальдська битва 1410 року. У ній проти Тевтонського ордену, який взагалі-то вважався католицьким, виступили польські і литовські католики, котрі об'єдналися з православними русинами (предками українців), татарами, які були мусульманами, та прибалтійськими поганами (етнічна Литва ще не була повністю християнізована). Спільними зусиллями війська ордену були розбиті. Але дії польських та литовських католиків розглядали на Константському Соборі 1414-1418. І собор, а також присутній на ньому папа Мартин V, визнали дії литовських та польських католиків законними і, навпаки, дії Тевтонського ордену, який насаджував християнство у Прибалтиці, – незаконними. Але цікавий парадокс: на цьому ж таки соборі було засуджено Яна Гуса. Однак протиріччя тут немає: ні татари, ні русини, ні балтійські погани до католицької церкви не належали, а Гус належав. До всього сказаного слід додати ще одну важливу річ: ті, які влаштовували розколи всередині Церкви, в той період, як правило, одними богословськими дискусіями не обмежувалися, а могли бути причиною дуже серйозних конфліктів, навіть збройних (про це конкретніше див. статтю «Війна на захист віри» на сайті нашої семінарії www.dds.edu.ua).

Тепер повернемося знову до фільму «Прокляття золотого хреста» – це детектив із подвійною розв'язкою. З однієї сторони, це розкриття злочину, а з другої, розвінчання історичного міфу. Власне, цей другий аспект важливіший і для сьогодення. Бо міфами про середньовіччя живе велика частина суспільства і в наш час. А саме на підставі них формуються закиди проти святості Церкви чи проти віри в Бога загалом. Мовляв, «як Церква може бути святою, якщо існувала інквізиція?» Хочеться зауважити, що ані Гілберт Кейт Честертон, ані режисер Роберт Тронсон, ані автор цих рядків не хотіли ствердити, що інквізиція – це було щось добре, а тільки те, що це було щось зовсім інше, ніж те, що більшість людей собі уявляє. А враховуючи загальний історичний контекст, аргументом проти святості Церкви воно аж ніяк не може бути. У фільмі «Прокляття золотого хреста» злочинець провалився саме через те, що начитався різних антиклерикальних книжок. Більшість із наших читачів злочинцями не є, проте знаходиться у полоні міфів все одно не добре. Тому намагаймося з цього полону звільнитись.